

The Journal of Academic Social Science Studies

International Journal of Social Science

Volume 5 Issue 6, p. 233-249, December 2012

**MİNOS, MİKEN VE HİTİTLER EKSENİNDE
BATI ANADOLU'DAKİ MUHTEMEL SÖMÜRGEÇİLİK
FAALİYETLERİ**

*ON THE AXIS OF MINOAN, MYCENAEAN AND HITTITES,
THE POSSIBLE COLONIZATION ACTIVITIES IN WESTERN ANATOLIA*

Barış GÜR

Dokuz Eylül Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Müzecilik Bölümü

Abstract

In this paper, the possible colonial activities, affecting Western Anatolia, beginning in the Late Middle Bronze Age and during Late Bronze Age, had been discussed. Studies show Miletos have been turned into a colony by the Minoans that had widespread trading network in Neo Palatial Period throughout the Eastern Mediterranean. In this period Minoan influence has been observed in different settlements. Of course, the reason for the existence of Minoan trade routes by checking the marketing of tin is to provide Western Anatolia. Beginning from LH IIIA in Aegean basin Mycenaean that replaced Minoans, began to deal with Western Anatolia. The reason of Mycenaean interest in Western Anatolia, no doubt very small number or no available natural resources in mainland Greece. Considering the geographical and geological structure of Western Anatolia, supply the timber forests, distribution, abundance of mineral resources, the most important of these in the distribution of the gold resources in the region should be factors in attracting Mycenaean. One of these factors should be slaves supplied from W. Anatolia to run the Mycenaean palaces as well as ground and underground sources. Similarly, The Hittites made use of manpower in W. Anatolia, captured their peoples to use at their agricultural land. It has been known by Hittite documents. As a result of the military campaign of Tuthaliya II against the Confederation of Assuwa, it is known that 10.000 soldiers, 600 teams of horses and a large number of prisoners of war took Hatti. After the campaign of Western Anatolia, also Mursili II moved at least 65.000 people from Arzawa to Hittite homeland.

Key Words: Colonization, Western Anatolia, Mycenaean, Minoan, Hittite

Öz

Bu çalışmada, Orta Tunç Çağı'nın sonlarından başlayan ve Geç Tunç Çağı boyunca Batı Anadolu'yu etkileyen olası sömürgecilik faaliyetleri ele alınmaya çalışılmıştır. Araştırmalar Miletos'un Yeni Saraylar Çağı'nda Doğu Akdeniz boyunca yaygın bir ticaret ağına sahip Minos uygarlığı tarafından bir koloni kenti haline getirildiğini göstermektedir. Bu dönemde farklı yerleşmelerde de Minos etkisi gözlenmektedir. Kuşkusuz, söz konusu Minos varlığının sebebi ticaret yollarını kontrol ederek kalayın Batı Anadolu'daki pazarını kontrol edebilmektir. Ege havzasında Minosluların yerini alan Mikenlerin ise GH IIIA döneminden itibaren Batı Anadolu toprakları ile ilgilenmeye başladıkları görülür. Mikenlerin Batı Anadolu'ya olan ilgisinin altında kuşkusuz Kıta Yunanistan'da çok az sayıda ya da hiç ele geçmeyen doğal kaynakların var olması yatmaktadır. Batı Anadolu'nun coğrafi ve jeolojik yapısı ele alındığında, kereste ihtiyacını karşılayacak ormanların dağılımı, maden kaynaklarının bolluğu, bunların içerisinde en önemlileri olan altın kaynaklarının bölgedeki dağılımı Mikenleri cezbeden etkenlerden olmalıdır. Yer altı ve yer üstü kaynaklarının yanı sıra Batı Anadolu'dan karşılanan Miken saraylarında çalıştırılacak köleler de bu etkenlerden biri olmalıdır. Benzer biçimde Hititlerin de Batı Anadolu'nun insan gücünden faydalandıkları, esir aldıkları halkları Orta Anadolu'daki tarım arazilerinde kullandıkları Hitit belgeleri yoluyla bilinmektedir. II. Tuthaliya'nın Assuwa Konfederasyonu'na karşı gerçekleştirdiği askeri seferi sonucunda 10.000 asker, 600 takım at ve savaş esirlerinden oluşan çok sayıda ganimeti Hatti ülkesine götürdüğü bilinmektedir. Keza II. Murşili'de Batı Anadolu'ya gerçekleştirdiği seferi sonrasında Arzawa'dan en az 65.000 insanı Hitit anayurduna taşımıştır.

Anahtar Kelimeler: Sömürgecilik, Batı Anadolu, Miken, Minos, Hitit

Giriş:

Anadolu çağlar boyunca farklı kültürlerin ve halk gruplarının etkilerini, izlerini yansıttasının yanında birçok siyasi yapının hakim olabilmek için mücadele verdiği kıymetli bir coğrafyadır. Elverişli coğrafi konumunun yanı sıra, yer üstü ve yer altı kaynaklarındaki çeşitlilik ve dengeli dağılımı bu ilginin başlıca sebebi olmalıdır. Bu ilginin öznesinde ise yüzyıllar boyunca birçok halka ev sahipliği yapmış olan Batı Anadolu toprakları bulunmaktadır. Fakat Batı Anadolu'nun kendine has unsur ve çeşitlilikler arz eden nitelikleri komşu bölgelerdeki siyasi güçlerin elde etmeye, kendi menfaatleri için kullanmaya çalıştığı potansiyel bir kaynak olmuştur. Bu yüzden Batı Anadolu'nun bu özellikleri bölgede yaşamış olan yerel halklar için çağlar boyunca birçok güzelliğin yanı sıra bir çok acı ve zorluğu da peşi sıra getirmiştir.

Tarihin ilk büyük destanı olan İlyada'da, Ozan Homeros'un dilinden dökülen dizelerde Batı Anadolu kıyılarına gelen Akhaların, Troya kenti önünde on yıl boyunca çarpışmaları anlatılmaktadır. Sonunda ise Akhalar bir kurnazlıkla Troya kentini ele geçirip, yerle bir ederek yağmalamışlardır. Binlerce yıl sonra ise gerçek bir destan Gelibolu dolaylarında yazılmıştır. Anadolu'yu batının bir sömürgeci haline getirmek amacıyla Gelibolu'da ilk adımı atmaya çalışanların ve onlara karşı duran Anadolu halkının mücadelesi ile Troya Savaşı arasındaki benzerlikler en yalın ve zarif biçimde Azra Erhat tarafından dile getirilmiştir.¹ İki mücadele de

¹ "1915 sularında sömürgeci batı devletleri hangi nedenlerle İstanbul'a göz dikmişlerse, aynı nedenlerden ötürü boğazlara egemen Troya kalesini ele geçirmekte yarar görmüştür Troya Savaşı'nı

emperyalizme karşıdır ve Erhat'a göre, topraklarını emperyalist güçlerden korumaya çalışan ilk komutan Hektor, ikincisi ise Mustafa Kemal'dir.² Kuşkusuz Troya ve Çanakkale savaşı arasında önemli bir fark bulunmaktadır. Biri mitsel bir figür diğeri ise bir gerçektir. Ancak tarihin iki büyük destanının da aynı topraklar üzerinde yazılmış olması tesadüften öte, sömürgeci güçlerin yüzyıllar geçse de maksatlarının Anadolu ve Anadolu'nun kaynakları olması ile açıklanabilen bir olgudur.

İşte bu bağlamda biz de çoğu araştırmacı tarafından Tunç Çağı'nın sonlarında meydana geldiği düşünülen Troya Savaşı'ndan daha gerilere giderek Batı Anadolu topraklarını etkilemiş olası ilk sömürgecilik faaliyetlerini irdelemeye çalışacağız. Buradaki amaç kronolojik olarak Orta Tunç Çağı'nda Minos ile başlayan ve Geç Tunç Çağı içerisinde Miken ve Hitit devletleri tarafından sürdürülen yöntemler ve politikaların Batı Anadolu'nun yer altı ve yer üstü kaynaklarını hedef aldığını gözler önüne sermektir.

Batı Anadolu'daki Minos Sömürgeciliği:

Batı Anadolu'da Minos etkinliklerinin görüldüğü en erken yerleşimlerin başında Miletos (Söke-Balat) gelmektedir. Orta Tunç Çağı'na tarihlenen III. yapı katında yerel üretim domestik Minos kapları, kült amaçlı kullanılmış olabilecek bazı konik kaplar ve Minos idari yapısına kanıt teşkil edebilecek Minos mühürleri ele geçmiştir.³ Özellikle kentte domestik seramik ve Minos kült uygulamalarına ait kanıtların bulunması Minos varlığı ile ilişkilendirilmektedir.⁴ Bir sonraki dönemde ise Miletos'taki Minos varlığı daha açık olarak kendini gözler önüne sermektedir. Kesme taş bloklardan oluşan tipik Minos duvarcılığının uygulandığı duvarların, tipik domestik Minos seramiğinin, freskoların, Minos tipi tapınağın, Linear A yazıtının, çeşitli kült objelerinin, mühürlerin ve Minos stilindeki ağırşakların ele geçmesi, Miletos'un Geç Minos IA ve IB boyunca yani M.Ö. 1675/50-1490/70 içerisinde bir Minos yerleşimi olduğunun kanıtlarını sunmaktadır.⁵ Böylece Miletos IV olarak bilinen ve Yeni Saray periyoduna denk gelen bu dönem boyunca kente gelen Minos yerleşimcilerin kente Girit'ten getirdikleri tüm kültürel özellikleri yansıttıkları görülmektedir.⁶

Batı Anadolu kıyılarında bu dönemde Minos etkisinin gözlemlendiği tek yerleşme kuşkusuz yalnızca Miletos kenti değildir. Iasos (Güllük), Minos yerleşimi öncesinde küçük bir köy iken, Minosluların bölgeye gelişi ile Ege Havzası'nda yaygın denizcilik ilişkileri olan ekonomik açıdan önemli bir liman kenti haline gelmiştir.⁷ Iasos'ta Orta Minos II-III'e tarihlenen taştan dikdörtgen yapının Girit'teki yerel hükümdarlık binalarını anımsatması Iasos'ta da benzer bir merkezi idare sisteminin var olduğunu işaret etmektedir.⁸ Yerleşmede Geç Minos I-II (ca. M.Ö.1700-1400) ithal Minos seramiğinin yanı sıra yerel üretimlerde ele

çıkaranlar. Hepsinin kökeninde ekonomi, yani toprak edinme, mal edinme, varlık edinme, zenginliklere sahip çıkma isteği yatar." Erhat, 1976: 9.

² A.g.e., 8-9,11; Erhat, 2001: 126-127.

³ Niemeier, 2005: 200-201; Raymond, 2009: 143-156.

⁴ Tartışmalar için bkz. Niemeier, 2005: 201, dn. 19.

⁵ Niemeier, 1998: 27-28; 2005: 200-202; Greaves, 2010: 880.

⁶ Yakar'a göre Geç Minos IB-II dönemine tarihlenen duvarları freskli Minos evleri Miletos'taki Girit kolonistlerinin varlığına açık bir kanıt teşkil etmektedir. Yakar, 2007: 287

⁷ A.g.e., 286.

⁸ A.g.e., 286.

geçmiştir.⁹ Bu açıdan Iasos'taki Orta Tunç Çağı yerleşiminin bir Minos kolonisi olduğu öne sürülmektedir.¹⁰

Akbük körfezindeki Teichioussa'da¹¹ ve Tavşan Adası'nda¹² Minos seramiğinin ele geçtiği bilinmektedir. Knidos'ta (Datça) yine benzer buluntular gün ışığına çıkartılmıştır.¹³ Çeşme-Bağlararası'da yine Orta Minos III – Geç Minos I evrelerini içeren tabakalarda mimari, seramik ve dokuma gereçleri ile Minos varlığına dair önemli kanıtlar ele geçirilmiştir.¹⁴ Diğer yerleşimlere baktığımızda ise Anadolu'da en kuzeyde Troya'da GM II/IIIA1 evrelerine ait üzengi kulplu büyük depo kapları ele geçmiştir.¹⁵ Gediz havzasında ise Panaztepe'de (Menemen) mezarlık alanının ikinci evresinde Minos etkisinin izlendiği belirtilmektedir.¹⁶ Torbalı Ovası'ndaki Bademgediği Tepe'de, Minos seramiğinin ele geçtiği bir diğer yerleşimdir.¹⁷

M.Ö. 16. ve erken 15. yüzyılda Minos seramiği Doğu Akdeniz boyunca Kıbrıs güzergahı ile Levant bölgesi ve hatta Mısır'a kadar ulaşmaktadır. M.Ö. 15 yüzyılda Mısır ile ilişkiler o kadar gelişmiştir ki Mısır vezirlerinin ve saray memurlarının mezar resimlerinde Giritli elçiler betimlenmiştir.¹⁸ Minos Doğu Akdeniz ile böyle köklü ticari ilişkiler yürütürken, Batı Anadolu'ya olan ilgisini sorguladığımızda ticaret yolları üzerinde olmasının stratejik önemi vurgulanabilir. Eski saray döneminde Phaistos'ta ele geçen bazı mühürlerin, Anadolu'da Karahöyük (Konya), Achemhöyük (Aksaray-Yeşilova), Kültepe (Kayseri) ve Boğazköy'de de (Çorum-Boğazkale) ele geçmiş olması, Asur Ticaret Kolonileri Çağı'ndaki ticari ilişkilere bağlanmaktadır.¹⁹ Bu noktada Minosluların, Ege adaları ile Anadolu'nun iç bölgeleri ile arasındaki bağlantıyı sağlayabilecek ve ara istasyon oluşturabilecek bir bölge olarak Batı Anadolu kıyı kentlerini seçmiş olduğunu söyleyebiliriz.

M.Ö. İkinci binyılın başlarında Mari kenti önemli bir ticaret merkezi konumundayken yerleşimde Kaptaru (Girit) kökenli silahların bulunduğu bilinmektedir.²⁰ Bununla beraber yine Mari'deki yazıtlarda Kaptaru ve olasılıkla Kariyalı tüccarlardan söz edilmektedir.²¹ Söz konusu tüccarların Doğu Akdeniz'den elde etmiş oldukları kalay ve diğer malları Ege sahillerine getirip pazarladıkları şüphe götürmemektedir.²² Batı Anadolu limanlarının da bu dönemde stratejik önem kazandığı hatta Hitit tüccarlarının dahi kalayı Batı Anadolu'dan satın aldığı düşünülmektedir.²³ Bu noktada Minos'un Ege'nin güneydoğusunda ve Batı Anadolu kıyılarındaki varlığı da söz konusu metal ticaretinin öneminden kaynaklanmaktadır.²⁴

⁹ Mee, 1978: 129.

¹⁰ Laviosa, 1984: 183-185.

¹¹ Voightlander, 1988: 605-608; 2009: 111-120.

¹² Tül 1986: 723, Lev. 516.

¹³ Niemeier, 1998: 28

¹⁴ Erkanal-Keskin, 2009: 99, 106.

¹⁵ Mountjoy, 1998: 34.

¹⁶ Günel, 1999: 142.

¹⁷ Meriç 2003: 91, Fig. 12-13.

¹⁸ Matthaus, 2006: 336, 339, res. 7

¹⁹ Niemeier, 1999: 148

²⁰ Matthaus 2006: 359.

²¹ Dossin, 1970: 97-106.

²² Mari'de bulunan tabletlerden anlaşıldığı üzere, Mari'deki kalayın ticareti Halep, Hazor ve Ugarit gibi kentler üzerinden yönlenecekti. Kaptara'lıların da (Giritli) Ugarit'te temsilcileri bulunmaktaydı. Wiener, 1991: 328.

²³ Yakar, 1976: 124.

²⁴ Niemeier, 1999: 148.

Miken Sömürgecilik Faaliyetleri:

M.Ö. 1400 civarında Girit ve Ege adalarındaki yıkımlar sonucunda Minos uygarlığının ekonomik açıdan sonunun geldiği bilinmektedir. Minos'un Batı Anadolu'ya olan ilgisinin ardından tarih sahnesinden çekilmesi ise beraberinde Mikenlerin altın çağını getirmiştir. Ege havzasındaki Minos kolonilerinin yerini Mikenlerin almaya başladığı görülürken, Mısır'da Amarna'da, Suriye'de ve Sicilya'da bulunan Ege kökenli seramiğin artık Girit yerine Kıta Yunanistan'dan gittiği görülmektedir.²⁵ Mikenlerin de Minoslular gibi Batı Anadolu'ya ticari bağlarla bağlandığı kıyıda iç bölgelere kadar uzanan Miken seramiği ile kendisini göstermektedir.²⁶ Başta Güneybatı Anadolu kıyılarında Müsgebi (Bodrum-Ortakent), Iasos (Güllük), Çömlekçiköy (Bodrum), Stratonikeia (Eskihisar) gibi yerleşimler olmak üzere daha kuzeyde Miletos (Balat), Ephesos (Selçuk), Liman Tepe (Urla), Panaztepe (Menemen), Sardeis (Salihli) ve Troya'da (Hisarlık), Mikenlerin ticari ilişkilerine dair kanıtlar bulunmaktadır.²⁷ Miletos kentinin bir Minos kenti olarak Orta Tunç Çağı'ndan beri Batı Anadolu ile ilişkilerini yürütmesinin ardından zaten Mikenlerin GH IIA döneminden beri yerel olarak Miken seramiğini yerleşimde üretmeye başladıkları bilinmektedir.²⁸ M.Ö. 1450'den sonra ise Miken varlığı yerleşimde açıkça gözlemlenmektedir.²⁹

Batı Anadolu'nun yer altı ve yer üstü kaynaklarının çeşitliliği, topraklarının verimliliği engebeli bir coğrafya da yaşayan Mikenleri etkileyen en önemli faktörlerin başında gelmekteydi.³⁰ Mikenlerin Batı Anadolu'ya olan ilgisinin altında kuşkusuz Kıta Yunanistan'da çok az sayıda ya da hiç ele geçmeyen doğal kaynakların var olması yatmaktadır. Batı Anadolu'nun coğrafi ve jeolojik yapısı ele alındığında, kereste ihtiyacını karşılayacak ormanların dağılımı, maden kaynaklarının bolluğu, bunların içerisinde en önemlileri olan altın kaynaklarının bölgedeki dağılımı Mikenleri cezbeden etkenlerden olmalıdır. Hatta Antik Çağ yazarları da Batı Anadolu'nun zengin maden yataklarına atıflar yapmaktadırlar. Strabon, Tantalos ve Pelopides'lerin zenginliğini Phrygia ve Spylos dolaylarındaki madenlere, Priamos'ununki ise Abydos dolaylarındaki Astryra altın madenine bağlamaktadır.³¹

Mikenlerin iç bölgelerde ulaşmış olduğu yerleşmeler arasında Sardeis'te bulunmaktadır. Antik Çağ yazarları sonraki dönemlerde Lydia olarak anılan bölgenin başkenti yakınlarındaki altın madenlerinden söz etmektedirler. Strabon, Paktolos Irmağı'na bitişik olan Tmolos Dağı'nda altın madenleri bulunduğunu ancak kendi zamanında fakirleştiğini bildirmektedir.³² Herodotos ise Paktolos Irmağı'nın Tmolos'tan altın pulları taşıdığını

²⁵ Alexiou, 1991: 71

²⁶ Mee, 1978: 121-156; 1998: 136-148; Özgünel, 1983: 697-743; 1996; Kelder, 2006: 49-86.

²⁷ Georgiadis, 2009: 30-31, 41-42; Özgünel, 1983: 697-743; 1987; 535-547; 1996; 2006: 594-601; Mee, 1978: 121-156; 1998: 136-148; Mountjoy, 1998: 33-67; 1999: 295-346; Kelder, 2006: 49-86; 2010: 121-136; Vanschoonwinkel, 2006: 57-58.

²⁸ Mountjoy, 1998: 34

²⁹ Bryce, 1989: 2; Bean 2001: 200.

³⁰ Helenlerin Altın Çağı'nın yaşanmasına vesile olan topraklar da Batı Anadolu'dur. (Akurgal, 1997; 2000) Kuşkusuz Helenlerin büyük bir kültür meydana getirmiş olması Batı Anadolu'nun birçok ayrı özelliğinin bulunmasından kaynaklanmaktadır.

³¹ Strabon, XIV. 5. 28.

³² Strabon, XIII. 1. 23.

bildirmektedir.³³ Kroisos ve ardıllarının zenginliğinin ününün buradan kaynaklandığı belirtilmektedir.³⁴

Antik Çağ yazarlarının verdiği bilgiler dışında Batı Anadolu'nun günümüzde de halen altın maden yatakları bakımından zengin olduğu bilinmektedir. Çanakkale-Kirazlı-Akbaba, Balıkesir-Havran-Küçükdere, Balıkesir-Kepsut-Beyköy, Eskişehir-Sivrihisar-Kaymaz, Uşak-Eşme, Bergama-Ovacık, İzmir-Seferihisar-Efemçukuru'nda altın madenlerinin bulunduğu rapor edilmiştir.³⁵

Batı Anadolu'da Miken etkinliklerinin en yoğun olarak gözlemlendiği Karia Bölgesi'nde de Myndos'un (Gümüşlük) arkasındaki tepelerde, adını kentten alan uzun burnun ucunda önemli bir gümüş ocağı bulunmaktadır.³⁶ Bunun dışında İzmir-Seferihisar'da, Bayındır yakınlarında Gümüş Dağ'da, Uşak yakınlarında Murat Dağı'nda gümüş yatakları olduğu bilinmektedir.³⁷

Hellenistik dönemde dahi Batı Anadolu'nun önemli bir kereste üretim merkezi olduğu bilinmektedir. Hatta Pergamon krallarının zenginliklerine Troya ve Mysia bölgelerindeki ormanlar yoluyla ulaştıkları bildirilmektedir.³⁸ Bununla birlikte İda (Kaz) dağı bölgesi de köknar ve meşe ormanları dolayısıyla büyük bir öneme sahiptir. Bununla birlikte, söz konusu ormanların antik çağda gemi yapımı için bolca ham madde sağladığı bilinmektedir.³⁹

Mikenlerin Batı Anadolu'nun verimli topraklarını farkında oldukları ise bir gerçektir. Mikenlerin en önemli ekonomik girdisini oluşturan zeytinyağı üretiminin⁴⁰ ham maddesi olan zeytin ağaçlarının Batı Anadolu kıyıları boyunca zengin bir yayılım göstermesi söz konusu etkinliklerin sebepleri arasında değerlendirilmelidir. Özellikle önemli bir Miken yerleşimi olan Miletos'un etrafı bugün dahi zeytinliklerle çevrelenmektedir. Buna ek olarak yörede çam ormanlarının bulunması da Mikenlerin zeytinyağından üretmiş oldukları kokuların katkı maddesi olan çam reçinesine kolayca ulaşılmalarını sağlamış olmalıdır.

Yine Antik Çağ'da Hermos olarak adlandırılan Gediz nehrinin suladığı Menemen ovası, birçok tarım ürününün yetiştirebileceği verimli topraklara ve kaliteli üzüm bağlarına sahiptir. Karia bölgesinde ise Strabon Mylasa'nın son derece verimli bir ovaya sahip olduğunu bildirmesinin yanında ayrıca ovanın karşısındaki dağda bir mermer ocağı bulunduğunu ve en iyi beyaz mermerin çıkarıldığı bu ocaktan kentin fazlasıyla yararlandığını belirtmektedir.⁴¹ Zira kıyı şeridini boylamasına kesen dağların arasındaki ovaların da Hitit döneminde çok verimli oldukları bilinmektedir.⁴² Arzawa seferi ile ilgili olan Hitit belgelerinde büyük kralın ganimetinin çoğunu büyük koyun ve sığır sürülerinin oluşturduğundan söz edilmektedir.

Örneğin erken bir belgede Hitit kralı I. Hattuşili, Arzawa ülkesine yaptığı seferi şu şekilde anlatmaktadır;

*"Arzawa'ya karşı yürüdüm ve ondan sığır ve koyun aldım"*⁴³

³³ Herodotos, I. 93; V. 101.

³⁴ Strabon, XIII. 4. 5.

³⁵ <http://www.marbleport.com/dogal-kaynaklar/7/altin>

³⁶ Magie, 2002: 36.

³⁷ Yakar, 1976: 121.

³⁸ Malay, 1983: 53; Magie, 2002: 19-20.

³⁹ Magie, 2002: 20.

⁴⁰ Shelmerdine 1985: 141 vd; Bunimovitz 1996: 49-53.

⁴¹ Strabon, XIV. 2. 23.

⁴² Dinçol&Dinçol, 2006: 219.

⁴³ Bryce, 1998: 74.

Tüm bunların dışında Batı Anadolu'ya olan ilginin altında yatan nedenlerden birinin iş gücü ihtiyacı olduğunu söyleyebiliriz. Emek ihtiyacını karşılayabilecek iş gücünün kıyı bölgelerde yaşayan halklar yoluyla karşılandığına dair ise açık kanıtlar bulunmaktadır. Mikenlerin Batı Anadolu'nun insan gücünden yararlanmaya yönelik faaliyetlerinin olduğu Linear B tabletleri yolu ile anlaşılmaktadır. Bilindiği üzere Mikenlerde saray sistemi baştan sona tüm ekonomik ve sosyal yaşamı şekillendirmekteydi. Ve aynı anda farklı sektörleri bir arada idare etmeye çalışan Miken sarayları için iş gücü çok önemliydi. Farklı Miken saraylarında ele geçen tabletlerde Batı Anadolu yer isimleri -yani geldikleri topraklar- ile bir tutulan kadın ve erkeklerin saray tekelindeki işlerde görev aldıkları anlaşılmaktadır.⁴⁴ Örneğin Pylos'ta ele geçen tabletlerden biri M.Ö. 13 yüzyılda Miletos'tan getirilen kadınların tekstil alanında çalıştırıldıklarını göstermektedir.⁴⁵ Miletos'un bu noktada bir ticari merkez olmasının beraberinde Kıta Yunanistan'a köle temin eden bir pazar durumunda olduğu sonucu da çıkmaktadır. Dikkat çekici paralelliklerden bir diğeri de Miletos dışında, Müsgebi gibi yoğun Miken varlığının gözlemlendiği bir mezarlığa yakın olan Halikarnassos (Bodrum) ve Knidos'tan da işçi sağlanmasıdır.⁴⁶ Bu durum Miken varlığının yoğun olduğu noktaların bir bakıma insan ticareti için kullanıldığının bir göstergesi olarak dahi yorumlanabilir.⁴⁷

Linear B tabletlerinde yabancılar ⁴⁸		
mi-ra-ti-ja	Miletos'tan kadınlar	Pylos
mi-ra-ti-jo	Miletos'tan erkekler	Thebes
ze-pu-ra	Halikarnassos'tan kadınlar	Pylos
ki-ni-di-ja	Knidos'tan kadınlar	Pylos
ki-si-wi-ja	Chios'tan kadınlar	Pylos
ki-si-wi-jo	Chios'tan erkekler	Knossos
ra-mi-ni-ja	Limnos'tan kadınlar	Pylos
ra-mi-ni-jo	Limnos'tan erkekler	Pylos
i-wa-si-jo-ta	Iasos'tan erkekler	Pylos
a-64-ja	Asia/Lidya'dan kadınlar	Pylos
a-64-jo	Asia/Lidya'dan erkekler	Pylos-Knossos
a-si-wi-jo	Asia/Lidya'dan erkekler	Mycenae-Pylos-Knossos
i-ja-wo-ne	Ionia'lı erkekler	Knossos

Linear B tabletleri yolu ile öğrenilen, Batı Anadolu kökenli insanların Miken saraylarında istihdamının yanında Hitit belgeleri de Anadolu'dan Kıta Yunanistan'a götürülen insanlardan söz etmektedir. Tawagalawa mektubu olarak bilinen ve III. Hattuşili olduğu düşünülen Hitit kralı tarafından Ahhiyawa kralına yazılan mektupta önceleri yüksek rütbeli bir kişi olan Piyamaradus'un korsan faaliyetlerinde bulunup yağmacılık yaptığı ve Hitit devletine bağlı bir vasal olan Lukka ülkesine saldırılar düzenlediğine değinilmektedir. Bununla birlikte

⁴⁴ Chadwick, 2001: 78-83.

⁴⁵ A.g.e., 78-83; Yasur-Landau, 2010: 39-40; Rose, 2008: 408.

⁴⁶ Müsgebi için; Boysal 1969: 3-28; Özgünel 1983: 732-734; 1987: 536-543; 1996.

⁴⁷ Kuzeyde Miletos'tan güneyde Müsgebi ve Knidos'u içine alan bölgenin aynı zamanda Anadolu'da en yoğun Miken buluntusunu içeriyor olması oldukça dikkat çekicidir.

⁴⁸ Yasur-Landau, 2010: 40.

mektupta Lukka ülkelerinden gelen 7000 kişinin Ahhiyawa'ya yerleştirildikleri bilinmektedir.⁴⁹ Mektuptan anlaşıldığı kadarıyla Lukka ülkesinden Ahhiyawa'ya götürülenler iki gruptur. Gönüllü olarak gidenler ve zorla kaçırılanlar.⁵⁰ Tawagalawa mektubu bir bakıma Linear B tabletlerinde sözü edilen Batı Anadolu Miken saray işçilerini teyit ederken, diğer taraftan Lukka özelinde konuya yaklaşıldığında Mikenlerin iş gücünü Batı Anadolu'dan karşılama yönteminin Helen edebi geleneği içine kadar girmiş olduğu dahi söylenebilir. Geleneğe birçok Antik Çağ yazarı tarafından aktarılan Likya'dan Kıta Yunanistan'a Tiryns duvarlarının inşası için giden Kyklopların öyküsü de aslında Tunç Çağı'nın sonundaki bu iş gücü sömürüsünün edebi geleneğe yansımaları ile ilgili olmalıdır.⁵¹

Bu gibi kalifiye iş gücünün Miken saraylarına taşınmasında da Miletos kentinin aracı olduğu yüksek bir ihtimaldir.⁵² Ahhiyawa kralı'nın kardeşi Tawagalawa'nın, Miletos'u bir üs olarak kullandığı ve bir dönem Anadolu'da yaşadığı dikkate alındığında yukarıda sözünü ettiğimiz gibi Miletos üzerinden zanaatkarların da Kıta Yunanistan'a taşınmış oldukları açıktır. Bu görüşü destekleyen bir başka bilgi de II. Muvatalli dönemine tarihlenen Manapa Tarhunta Mektubu'ndan gelmektedir. Wiluşa'ya bir saldırı düzenleyen Piyamaradus'un Seha ülkesi kralı Manapa Tarhunta'yı yendikten sonra Lazpa'ya saldırdığı ve buradan birçok zanaatkarı beraberinde götürerek Millawanda kentinin yöneticisi Atpa'ya teslim ettiği bilinmektedir.⁵³ Tüm bu bilgilerden hareketle Millawanda/Miletos'un Mikenlerin Batı Anadolu'nun kaynaklarına ulaşması noktasında önemli bir merkez olduğu anlaşılmaktadır. Zira Miletos'un Klasik Çağ'da Latmos körfezinin ağzındaki bir burun üzerinde⁵⁴ yer alan stratejik konumunun bilinmesi Geç Tunç Çağı'nda, Mikenlerin kente vermiş olduğu önemi daha da anlamlı kılmaktadır.

Miletos'un Ahhiyawa'ya iş gücü sağlamanın paralelinde Miken-Ahhiyawa mimarisinin gelişiminde de rol oynadığı anlaşılmaktadır. II. Muşili'nin Arzawa seferi sonucunda ele geçirilen Millawanda kenti ve arkeolojik bulgular ile GH IIIA2/IIIB döneminde yakılarak⁵⁵ yıkıma uğradığı anlaşılan Miletos'un eşitliği kabul edildiğinde Millawanda/Miletos'un⁵⁶ yaklaşık M.Ö. 1319 yılından sonra bir süre Hitit hakimiyeti altına girdiği ve bu noktada da Orta Anadolu'daki Hitit unsurlarının kente getirilmiş olması mümkün gözükmektedir. Yeni iskanın ardından elde edilen Hitit mimari öğelerine ait kanıtlar ise açıktır. Zira Miletos'un III. evresinde şehir surlarında Boğazköy ana kent duvarlarında da görülen kazamatların⁵⁷ uygulanmış olması Hitit mimarisini karakterize etmektedir.⁵⁸ Kıta Yunanistan'da da Miletos'taki gibi kazamatlı duvarlara sahip Tiryns surlarının yanı sıra Hitit savunmasının bir özelliği olan kyklop duvar tekniğinin Tiryns dışında Mycenae, Gla ve Atina Akropolü gibi başlıca Miken yerleşimlerinde kullanılmaya başlandığı görülmektedir.⁵⁹ Tiryns ve Mycenae kentlerindeki galeri ve yer altı geçitleri de Alishar, Boğazköy ve Alaca Höyük'te görülmektedir.⁶⁰ Bu gibi örnekler dolayısıyla Tunç Çağı'nda Anadolu'dan Kıta Yunanistan'a

⁴⁹ Bryce, 2010: 87

⁵⁰ Nikoloudis, 2007: 49; Bryce, 2010: 81.

⁵¹ Bryce, 2010: 87.

⁵² Tritsch, Miletos'un Ege ve Anadolu arasındaki bir bağlantı noktası olmasının gerekliliğini belirtmektedir. Tritsch, 1968: 130.

⁵³ Niemeier 1999: 151; Beckman et al. 2011: 144.

⁵⁴ Bean 2001: 199.

⁵⁵ Niemeier, 1998: 38.

⁵⁶ Millawanda-Miletos eşitliği konusundaki geniş bibliyografya için bakınız. Niemeier, 1998: 23.

⁵⁷ Macqueen 2001: 72.

⁵⁸ Mee, 1978: 135; Niemeier, 1998: 39; 2005: 20; Bean 2001: 200.

⁵⁹ Scoufopoulos, 1971: 70, 101.

⁶⁰ A.g.e., 101-106; Yakar 1976: 128, dn. 61; Işık, 2006: 441-442.

götürülmüş olan yapı ustalarından söz edebiliriz. Tawagalawa Mektubunun yazıldığı tarih olan M.Ö. 13. yüzyılın başı ya da ortalarında, Ahhiyawa'nın Millawanda/Miletos'ta hakimiyeti⁶¹ Hititlerden geri almasıyla, önceki dönemin Hitit mimarisinin de Kıta Yunanistan tarafından tanınmasına ve öğelerinin de Anadolu'lu ustalarca deniz aşırı Miken uygarlığına taşınmasına sebep olduğu söylenebilir.

Batı Anadolu'nun iş gücünün Mikenler tarafından sömürümü ve Kıta Yunanistan'daki saray sisteminin zorlayıcı yapısı yalnızca Ege Denizi'nin karşı kıyılarına özgü bir durum değildi. Hitit belgelerine göre Mikenlerde olduğu gibi Hitit sarayının da tarım üzerindeki hakimiyeti açıktı.⁶² Buna göre Hitit ülkesinde her bağımsız hane, büyüklüğü ve sahip olduğu hayvanların sayısına göre, saraya ait tarlalarda çalıştırılmak üzere haftada iki gün yetişkin insan ve sığır göndermek zorundaydı.⁶³ Bu noktada Orta Anadolu'da nüfusun yerleşmediği bölgelerde tarımın yapılabilmesi de bir şarta bağlıydı. Bu da esirlerin bu bölgelere yerleştirilip toprağı ekip biçmesi ile çözülebilmekteydi. Hitit kaynaklarına bakıldığında da Hitit krallarının Batı Anadolu'ya gerçekleştirmiş oldukları seferler sırasında periyodik olarak belli bir sayıda insan grubunu esir alarak başkent Hattuşa'ya götürdükleri bilinmektedir. Bu noktada Batı Anadolu'nun iş gücünden yararlanılması daha doğrusu sömürülmesi ise yalnızca Linear B tabletleri sebebiyle Mikenlere mal edilmemelidir. Hitit ülkesinde sivil esirler (NAM.RA)⁶⁴ için uygulanan zorunlu çalışma sistemi yoluyla saray ve tapınaklara ait toprakların hem işlenmesi hem de insan gücünün artırılması hedeflenmekteydi.⁶⁵

Hitit Sömürgecilik Faaliyetleri:

III. Hattuşili'nin kızının evliliği ile ilgili olarak Kraliçe Pudu-Hepa'nın II.Ramses'e yazdığı bir mektubun kopyası olan Hitit belgesinde (KUB XXI 38) kraliçe kıtlığa dem vurarak ülkesinde arpa bile olmadığını vurgularken, Mısır Firavununa çeyiz olarak gönderilecek olan sığır ve koyunların yanı sıra tutsakların da gönderilmesini içeren bilgiler bulunmaktadır.

“Kardeşime aşağıdaki konuyla ilgili olarak yazıyorum.

Kızıma çeyiz olarak sivil tutsaklar (NAM.RA), sığır ve koyun mu verecektmişim?

Benim ülkemde arpa bile yok...”⁶⁶

Söz konusu sivil tutsaklar büyük ihtimalle Batı Anadolu'ya yapılan askeri seferlerle Hattuşa'ya götürülen Arzawa halkları olmalıdır. Kendisinin yaşadığı dönemden yüzyıllarca öncesine ait bilgileri dörtlüklerinde aktardığı düşünülen Ozan Homeros'un *Odyseia* adlı eserinde de insan kaçırmalar ve köle pazarlarında insanların zorla satılmalarını içeren bilgiler azımsanmayacak kadar sık karşımıza çıkmaktadır.⁶⁷ Homeros'un destanlarında dile getirdiği kahramanlık çağı dünyasının Geç Tunç Çağı'nın sonlarını ifade ettiğini kabul ettiğimizde

⁶¹ Güterbock, 1983: 135-137; Bryce, 1989: 7-8; Niemeier, 1998: 38.

⁶² Hitit ekonomisi ticaretten ziyade tarım temelliydi. *“Hatti ülkesini ayakta tutma kabiliyetleri, büyük ölçüde yıllık olarak kendi kaynaklarından üretildiklerine – kendi ekinlerine, meyve bahçelerine ve iş güçlerine dayalıydı.”* Bryce, 2003: 88.

⁶³ Klengel, 1986: 28; Yakar, 2007: 224.

⁶⁴ Hitit belgelerinde sivil esirler için kullanılan NAM.RA kelimesi için Sedat Alp, memleketinden uzaklaştırılmış ve başka bir yerde iskan edilmiş halkın kastedilmiş olduğunu belirtmektedir. Alp, 1949: 246.

⁶⁵ Yakar, 2007: 224.

⁶⁶ Beckman, 1996: 127; Singer, 1999: 715.

⁶⁷ *Odyseia* XX. 381-384; XIV. 295-297, 449-452.

dizelerden, insan gücünün sömürülmesi bakımından elverişli bir dönem olduğu anlamı çıkmaktadır.

Hitit kaynaklarına döndüğümüzde konu ile ilgili olarak dikkat çekici bilgiler bulunmaktadır. II. Tuthaliya zamanında Hitit ülkesine karşı oluşturulan Assuwa Konfederasyonu'na karşı gerçekleştirilen askeri sefer sonucunda birliğin bozguna uğratıldığı bilinmektedir. Sefer sonucunda II. Tuthaliya 10.000 asker, 600 takım at ve savaş arabası sürücüsü, Assuwa ülkesinin ileri gelenleri dışında sığır, koyun ve savaş esirlerinden oluşan çok sayıda ganimetle birlikte Hatti ülkesine taşımış ve onları zorla iskan ettirmiştir.⁶⁸ Diğer tutsakların ise "Pazar Yerinin Fırtına Tanrısı" adına kurulmuş bir vakfa köle olarak verildiği bildirilmektedir.⁶⁹ Miken dünyası ve Hitit kaynaklarını bir araya getirdiğimizde ortaya çıkan sonuçlardan biri Batı Anadolu halkları için topraklarından kopartılıp pazarda varlıklı birine köle olarak verilmenin an meselesi olduğudur. Dönemin demografik şartları göze alındığında ise yüksek sayıda esir ve ganimetin Orta Anadolu'ya taşınması Batı Anadolu'nun ekonomik ve iş gücü bakımından çökmesine neden olmuş olmalıdır.⁷⁰

Assuwa Konfederasyonu da olasılıkla bölgenin yer altı ve yer üstü kaynaklarını ele geçirmek amacı güden Hititlere karşı kurulmuştu. Benzer bir durum daha sonraları Urartu devletini oluşturacak olan Van Gölü Havzasında yaşayan farklı beyliklerin örgütlenmelerinde de görülmektedir.⁷¹ Uruadri ve Nairi ülkeleri olarak bilinen bölgede demirin bol miktarda bulunması da Asur'un yüzünü Van bölgesi'ne dönmesine sebep olmuştu.⁷² Demirin işlenebilmesi için gerekli organizasyona sahip olunabilmesi dışında ortak düşmanları Asur'un kendileri için önemli bir tehlike olması bu dağınık halkları birleşmeye zorlamış olmalıydı.⁷³ Aynı durumu iş gücü ve kaynaklar sömürüsü ekseninde ele aldığımızda benzer bir şekilde Hitit sömürgeci faaliyetlerine karşı Batı Anadolu'luların da bir birlik oluşturduğu sonucuna varabiliriz.

II. Murşili ile Hapalla kralı Targasnallı arasındaki bir antlaşma metni içerisinde de iki ülke arasında barışı bozacak maddeler sayılırken, Arzawa ülkesinden alınan kölelere ve onların ikili ilişkilerdeki durumuna değinilmektedir.

*"Ben Majestem, Arzawa ülkesini yendim. NAM.RA'ları alıp götürdüm. Ve onları köle yaptım. Eğer babamın alıp götürdüğü NAM.RA'lardan [bir kaç], ister Arzawalı bir adam, [ister Hititli] bir adam kaçır ve senin ülkeneye gelirse [ve sen onu yakalamazsan] ve onu bana geri vermezsen ve [üstelik] onu benden [gizlersen], işte bak, (bu yüzden) sen tanrı yeminini [bozmuş olacaksın]"*⁷⁴

Batı Anadolu'nun insan kaynakları bakımından tükenmesine sebep olabilecek bir diğer önemli askeri hareket II. Murşili'nin Arzawa seferidir. Bu seferde büyük kralın küçümsenmesi karşısında intikam amacı gütmesi dışında⁷⁵ Batı Anadolu'nun yer altı kaynaklarının çeşitliliğinin de rol oynamış olması muhtemel gözükmektedir. Seferin sonucu Batı Anadolu ve Arzawa halkları için tam bir yıkımdır. Hitit kayıtlarından Murşili'nin Arzawa nüfusundan en

⁶⁸ Ünal, 2003: 13; Niemeier, 1999: 145.

⁶⁹ A.g.e., 13.

⁷⁰ A.g.e., 13.

⁷¹ Çilingiroğlu, 1994: 23, 27-28.

⁷² A.g.e., 13.

⁷³ A.g.e., 28.

⁷⁴ Karauğuz, 2002: 118. KBo V4,

⁷⁵ "Sana gelmiş olan tebaalarımın iadesini istediğim zaman, bana onları geri vermedin. Bana bir çocuk gibi davrandın, beni aşağıladın. Şimdi, savaşalım ve Fırtına-tanrı, Tanrım, ihtilafımızı çözecektir!" Bryce, 2010: 67.

az 65.000 insanı Hitit anayurduna taşıdığı bilinmektedir.⁷⁶ O kadar ki Puranda⁷⁷ ile ilişkilendirilen Bademgediği Tepe’de yapılan kazılar, kentin Muşili tarafından tahrip edilmesinin ardından M.Ö. 12. yüzyılın başlarına kadar tekrar yerleşime uğramadığını göstermektedir.⁷⁸ Anlaşılan o dur ki, iki yüzyılı bulan bu ıssızlığın perde arkasında Hitit devletinin sistemli bir politikası yatmaktadır. Hititler, bölgedeki isyanları ve Arzawa ülkeleri ile Ahhiyawa arasındaki dirsek temasını önleyebilmek için Batı Anadolu’yu güçsüzleştirme ve baskı altına alma çabalarının yanında bölgeyi ıssızlaştırarak da ekonomik olarak çökertme yoluna gitmişlerdir.

Mikenlerin Batı Anadolu ile olan ilgilerinin altında yatan sebepler arasında sayılan kereste, maden, köle dışında at temin edip Kıta Yunanistan’a götürdükleri de öne sürülmektedir.⁷⁹ Bryce, M.Ö. 15. yüzyılın ortalarında Batı Anadolu’nun at bakımından bol olduğunu belirtmekte ve Assuwa Konfederasyonu’nu dağıtan Tuthaliya’nın Batı Anadolu’dan 600 takım atı Hattuşa ülkesine götürmesini bu zenginlik ile ilişkilendirmektedir.⁸⁰

Batı Anadolu’nun Antik Çağ’daki at zenginliğini irdeleyebilmek bakımından Homeros’a da atıf yapmakta fayda bulunmaktadır.

“Ünlü kargıçı Pelasg soylarına komuta eder Hippothoos,
otururlar toprağı bereketli Larissa’da.” (İlyada II 840-841)

Kral Hippothoos’un adının Hellen dilindeki anlamı “Çevik At” dır. Ve bu isimden hareketle Larissa ve çevresinin o dönemde atları ile ünlü olduğu sonucunu çıkarmak mümkündür.⁸¹ Yine İlyada’da Homeros’un bir dizesinden Abydos kentinde at yetiştirildiği akla gelebilir.⁸² Phrygia için ise Antik Çağ’da zengin otlakları nedeniyle “hippobotos”, at otlığı deyimi kullanılmaktadır.⁸³

Bir şekilde, Mikenlerin Batı Anadolu’ya kendi kültürlerini empoze ettiklerinin yansımaları ise mezarlar yoluyla görülmektedir. Başta Müsgebi⁸⁴ olmak üzere Panaztepe⁸⁵, Beşiktepe⁸⁶ (Çanakkale), Baklatepe⁸⁷ (Menderes), Kolophon⁸⁸ (Değirmendere), Miletos-Değirmentepe⁸⁹ ve Milas-Pilavtepe’de⁹⁰ Miken oda mezarları ele geçmiştir. Hatta yöresel

⁷⁶ A.g.e., 69.

⁷⁷ Puranda kentinin lokalizasyonundaki farklı görüşler için; Yakar, 2007: 331; Ünal, 2003: 34; Akdeniz, 2006: 27.

⁷⁸ Meriç, 2001: 232. Muşili’nin Puranda’dan 16.000 tutsağı Orta Anadolu’ya götürdüğü bilinmektedir. Ünal, 2003: 34-35.

⁷⁹ Bryce, 1998: 59.

⁸⁰ Bryce, 1989: 14, dn. 61.

⁸¹ Doğer, 1998: 11.

⁸² İlyada IV. 500. Troya ve çevresinde at yetiştirilmesi konusundaki tartışmalar için bkz. Magie, 2002: 92, dn. 22.

⁸³ Malay, 1983: 54.

⁸⁴ Özgünel, 1983: 732-734; 1987: 536-543.

⁸⁵ Akyurt, 1998: 20-23; A.Erkanal, 2008: 69-90.

⁸⁶ Akyurt, 1998: 15,17-18.

⁸⁷ Özkan-H.Erkanal, 1999: 14-16.

⁸⁸ Bridges, 1974: 264-266.

⁸⁹ Niemeier, 1998: 36, Res. 10-11.

⁹⁰ Benter, 2010: 343-349.

Anadolu geleneğini yansıttığı belirtilen⁹¹ bazı pithos mezarlarda gömü hediyesi olarak Miken seramikleri ele geçmektedir.⁹² Bu durum bir bakıma Mikenlerin kültürünü Batı Anadolu halklara empoze edışı olarak yorumlanabilirken, Mountjoy'un öne sürdüğü gibi Batı Anadolu ve Doğu Ege adalarının melezleşmesi olarak dahi kabul edilebilir.⁹³

Mikenlerin Kıta Yunanistan'dan taşımış oldukları mezar tipleri yanında gömü hediyelerinin de Miken özellikleri taşıdığı görülmektedir.⁹⁴ Hatta Özgünel'in tabiriyle yöresel geleneğe bağlı pithos mezarlarda Miken eşyalarının ele geçmesi, yerel halkın yani Anadolu'luların bu kültürü benimsemesi olarak açıkça yorumlanabilmektedir.⁹⁵

SONUÇ:

Minos, Miken ve Hitit uygarlıklarının Batı Anadolu'ya olan ilgilerinin ve göreceli olarak yürütmüş oldukları sömürgecilik faaliyetlerinin birbirlerinden neden ve sonuç bakımından farklılıklar taşıdığı görülmekle birlikte, Batı Anadolu'nun kaynaklarını ele geçirme noktasında aslında aralarında yapısal bir fark bulunmadığını söyleyebiliriz. Minoslular Orta Tunç Çağı'ndan M.Ö. 1450'lere kadar Batı Anadolu ile ilişkilerini sürdürürken, yerleştikleri belli başlı kentler yoluyla da uzun mesafeli ticaretin Batı Anadolu'daki temsilcisi konumundadırlar. Asur Ticaret Kolonileri Çağı'na kadar eskilere giden bir ticaret yolu güzergahı üzerindeki Batı Anadolu'nun Minosluları cezbetmesindeki ana faktör ise kuşkusuz ithal metallere kolayca ulaşabilen bir noktada bulunmasından ileri gelmektedir. Minos uygarlığının gerilemesinin ardından ise Mikenlerin Minos'tan devraldıkları ticari bayrağı Akdeniz boyunca dalgalandırdıkları görülmektedir. Mikenlerin, Minos'un ticaret merkezleri üzerine hakim olması bir yana, yaşadıkları Kıta Yunanistan'ın konumu göz önüne alındığında Batı Anadolu'nun yer altı ve yer üstü kaynaklarına olan gereksinimleri dikkate alınması gereken bir olgudur. Bununla birlikte maden yataklarının yanı sıra kereste ihtiyacını karşılayacak ormanların Batı Anadolu'daki dağılımı ile Mikenlerin etkinliklerinin artışı arasında doğru bir orantı olduğu gözükmemektedir. Tek merkezci sarayların işleyiş çarkı içerisinde Linear B tabletlerinden tanıdığımız Batı Anadolu'dan getirtilen kadın-erkek işçilerin istihdamı, Miken sitadellerindeki mimari unsurlarda görülen Anadolu etkileri, Hitit belgelerinden tanıdığımız Ahhiyawa'nın Batı Anadolu politikaları ile tutarlılık içerisinde gözükmemektedir. Bu bağlamda Mikenlerin Anadolu'nun kalifiye iş gücüne olan ilgisi de bir gerçektir. Yine Bryce'in belirttiği gibi Tawagalawa metni ve arkeolojik bulgulardan anlaşıldığı üzere Ahhiyawa'nın bu dönemde Anadolu'da kapsamlı bir koloni hareketi yaratmaktan ziyade amacının Miletos üzerinden Kıta Yunanistan için gerekli olan Anadolu'nun zengin yer altı ve yer üstü kaynaklarına ulaşmak olduğu anlaşılmaktadır.⁹⁶

Hitit ve Arzawa devletlerinin pencerelerinden bakılmaya çalışıldığında ise konu iki yönlüdür. Hitit belgelerine göre, Batı Anadolu'lular sürekli olarak Hatti'ye karşı gelen, isyancı,

⁹¹ Özgünel, 1987: 540-541.

⁹² Pitane'de yerel geleneğe bağlı olarak pithos mezarın içerisinde Miken üzengi kulplu kap ele geçerken; Hermos vadisi'ndeki Panaztepe'de birçok pithos mezarın içerisinde ithal ve yerel üretim Miken seramiğinin ele geçtiği görülmektedir. Günel, 1999: 79-81; Manisa-Çerkes Sultaniye'de ise benzer bir gömü içerisinde Miken amphorası ele geçmiştir. Özgünel, 1983: 705-706, 738-739; 1996. Tire-Ahmetler Halkaköy'deki bir pithos gömü ile birlikte Miken pyxisi ele geçmiştir. Özgünel, 1987: 541. Burdur-Yarışlı Gölü ve Dereköy Miken seramik buluntuları da pithos mezarlarda ele geçmiştir. Özgünel, 1983: 740-743; 1987: 542.

⁹³ Mountjoy, 1998: 37.

⁹⁴ Taylour, 1995: 74-83.

⁹⁵ Gömü hediyelerinde de Miken ve Anadolu mallarının bir arada ele geçtiği görülür. Miletos-Değirmen-tepe oda mezarları içerisinde biri Ege diğer üçü Anadolu-Hitit kökenli dört adet kılıç ele geçmiştir. Niemeier, 1998: 39.

⁹⁶ Bryce, 1989: 13.

tanrılar karşısında ettiği yemini bozan bir halk grubu olarak nitelenirken, Arzawa açısından ise Hitit devleti mutlak surette topraklarına, insanlarına ve mallarına göz koyan baskıcı bir güç olarak görülüyor olmalıdır. Hitit krallarının Batı Anadolu topraklarına gerçekleştirmiş oldukları seferler bu görüşü destekler niteliktedir. Kuşkusuz bu seferler içerisinde Batı Anadolu halkını ve topraklarını en fazla etkileyen II. Murşili'nin 3. yılında gerçekleşen ve Arzawa adıyla bilinen seferidir. Hitit yayılımında Batı Anadolu'nun yer altı ve yer üstü kaynaklarının büyük kralı kendine çekmesi ve Eski Çağlarda çok önemli bir ticaret yolu olan Menderes nehri vadisi boyunca uzanan doğu-batı yolunu elinde tutmak istemesi bir yana⁹⁷ Hitit devletinin ikili antlaşmaları içerisindeki yeminlerde dahi sıkça dile getirilen, yerli halkın esir alınıp köleleştirilmesinin Hititlerin Batı Anadolu'ya olan ilgisinin ana sebebi olduğunu söyleyebiliriz.

KAYNAKÇA

- AKDENİZ, Engin (2006). “II. Murşili'nin Arzawa Seferi ve Tarihi Coğrafya Açısından Bazı Öneriler”, E.Ü. Arkeoloji Dergisi 7, 2006/1: 15-38.
- AKURGAL, Ekrem. (1997). *Anadolu Kültür Tarihi*, Tübitak Yayınları, Ankara.
- AKURGAL, Ekrem. (2000). *Ege Batı Uygarlığının Doğduğu Yer: Doğu Hellen Kültür Tarihi İ.Ö. 1050 – 333*, İzmir, İzmir B.B. Kültür Yayınları.
- AKYURT, Metin. *M.Ö. 2. Binde Anadolu'da Ölü Gömme Adetleri*, Ankara, Türk Tarih Kurumu.
- ALEXIOU, Stylianos. (1991). *Minos Uygarlığı*, İstanbul, Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- ALP, Sedat. (1949). “Hititlerde Sosyal Sınıf NAM.RA'lar ve İdeogramın Hititçe Karşılığı”, Belleten 13/50: 245-270.
- BEAN, George. (2001). *Eski Çağda Ege Bölgesi*, Arion Yayınevi.
- BECKMAN, Gary. (1996). *Hittite Diplomatic Texts*, Atlanta.
- BECKMAN, Gary – BRYCE, Trevor – CLINE, Eric. (2011). *The Ahhiyawa Texts*, Atlanta.
- BENTER, Mathias. “Milas'taki Pilavtepe Miken oda mezarı”, Belleten 74, Türk Tarih Kurumu: 343- 354.
- BOYSAL, Yusuf. (1969). *Katalog Der Vasen im Museum in Bodrum I, Mykenisch-Protogeometrisch*, Ankara, Türk Tarih Kurumu.
- BRIDGES, R. A. (1974). “The Mycenaean Tholos Tomb at Kolophon”, Hesperia 43: 264-266.
- BRYCE, Trevor. (1989). “The Nature of Mycenaean Involvement in Western Anatolia”, Historia 38: 1-21.
- BRYCE, Trevor. (2003). *Hitit Dünyasında Yaşam ve Toplum*, Çev. M. Günay, İstanbul, Dost Yayınları.

⁹⁷ Karauğuz, 2002: 110, dn. 88.

- BRYCE, Trevor. (2010). “Tarih”, Luviler Anadolu'nun gizemli halkı, der. H. C. Melchert, İstanbul, Kalkedon, 41-119.
- BUNIMOVITZ, Shlomo. (1996). “Minoan-Mycenaean Olive Oil Production and Trade A Review of Current Research”, Olive Oil in Antiquity, ed. D. Eitam and M. Heltzer, Padova.
- CHADWICK, John. (2001). *The Mycenaean World*, Cambridge University Press, United Kingdom.
- ÇİLİNGİROĞLU, Altan. (1994). *Urartu Tarihi*, Bornova, E.Ü. Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- DİNÇOL, Ali – DİNÇOL, Belkıs. (2006). “İki Farklı Dünya'nın Buluştuğu Noktada Bir Anadolu İmparatorluğu: Batı ve Doğu Arasındaki Arabulucu Hititler”, Uluburun Gemisi 3000 Yıl Önce Dünya Ticareti, Ege Yayınları, Bochum: 213-221.
- DOĞER, Ersin. (1998). *İlk iskanlardan Yunan işgaline kadar Menemen ya da Tarhaniyat Tarihi*, İzmir, Sergi Yayınevi
- DOSSIN, Georges. (1970). “Le Route de l' etain en Mesopotemie au temps de Zimri-lim” Revue d'assyriologie et d'arch eologie orientale 64 (2): 97–106
- ERKANAL, Armağan. (2008). “The Late Bronze Age Cemeteries of Panaztepe”, Batı Anadolu ve Doğu Akdeniz Geç Tunç Çağı Kültürleri Üzerine Yeni Araştırmalar, ed. A.Erkanal-Öktü, S. Günel ve U. Deniz, Ankara, Hacettepe Üniversitesi Yayınları: 69-90
- ERKANAL, Hayat – KESKİN, Levent. (2009). “The Relations Between the Urla Peninsula and the Minoan World”, The Minoans in the Central, Eastern and Northern Aegean — New Evidence. Acts of a Minoan Seminar 22-23 January 2005 in Collaboration with the Danish Institute at Athens and the German Archaeological Institute at Athens, ed. Colin F. Macdonald, Erik Hallager & Wolf-Dietrich Niemeier, Athens: 97-110.
- ERHAT, Azra. (1976). *Homeros*, İstanbul: Cem Yayınevi.
- ERHAT, Azra. (2001). *Mitoloji Sözlüğü*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- GEORGIADIS, Mercurios. (2009). “The East Aegean-Western Anatolia in the Late Bronze Age III: what do the tombs tell us about memory, tradition and identity?”, The Past in the Past: The Significance of Memory and Tradition in the Transmission of Culture, Ed. Mercurios Georgiadis, Chrysanthi Gallou, British Archaeological Reports: 28-42.
- GREAVES, Alan, M. (2010). “Western Anatolia”, The Oxford Handbook of the Bronze Age Aegean, Edited by E. Cline, Oxford: 877-889.
- GÜNEL, Sevinç. (1999). *Panaztepe II: M.Ö. 2. Bine Tarihlendirilen Panaztepe Seramiğinin Batı Anadolu ve Ege Arkeolojisindeki Yeri ve Önemi*, Ankara.
- GÜTERBOCK, Hans. (1983). “The Hittites and the Aegean World: Part 1. The Ahhiyawa Problem Reconsidered”, AJA 87: 133–8.
- HERODOTOS, (1973). *Herodot Tarihi*, İstanbul, Remzi Kitabevi.
- HOMEROS, (1996). *Odysseia*, İstanbul, Can Yayınları.

- IŞIK, Fahri. (2006). “*Mimari’de Hitit – Akha İlişkileri*”, Hayat Erkanal'a Armagan. *Kültürlerin Yansıması / Studies in Honor of Hayat Erkanal. Cultural Reflections*, İstanbul: Homer Kitabevi, 440-450.
- KARAUĞUZ, Güngör. (2002). *Boğazköy ve Ugarit Çivi Yazılı Belgelerine Göre Hitit Devletinin Siyasi Antlaşma Metinleri*, Konya.
- KELDER, Jorrit. (2006) “*Mycenaeans in Western Anatolia*”, *Talanta* 36-37: 49-88.
- KELDER, Jorrit. (2010). *The Kingdom of Mycenae: A Great Kingdom in the Late Bronze Age Aegean*, Maryland, CDL Press.
- KLENGEL, Horst. (1986). “*The Economy of the Hittite Household*”, (E2), *Oikumene* 5: 23-31.
- LAVIOSA, C. (1984). “*The Minoan thalassocracy, Iasos and the Carian coast*”, *The end of the Minoan thalassocracy*, ed. Hägg & Marinatos, Athens: 183-185.
- MACQUEEN, J.G. (2001). *Hititler ve Hitit Çağında Anadolu*, Ankara.
- MAGIE, David. (2004). *Anadolu'da Romalılar 2 - Batı Anadolu ve Zenginlikleri*, İstanbul, Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- MALAY, Hasan. (1983). “*Batı Anadolu'nun Antik Çağdaki Ekonomik Durumu*”, E.Ü. Arkeoloji ve Sanat Tarihi Dergisi 2: 50-61.
- MATTHAUS, Hartmut. (2006). “*Geç Tunç Çağı'nda Akdeniz'de Kültürler Arası İlişkiler ve Ticaret Seferleri*”, *Uluburun Gemisi 3000 Yıl Önce Dünya Ticareti*, Ege Yayınları, Bochum: 335-368.
- MEE, Christopher. (1978). “*Aegean Trade and Settlement in Anatolia in the second millenium b.c.*”, *Anatolian Studies* 28, 121-156.
- MERİÇ, Recep. (2001). “*Metropolis Yakınındaki Hitit Çağdaşı bir Arzava Kenti*”, *İzmir Kent Kültürü Dergisi (Journal of City Culture, Special Issue on Archaeology)*, İzmir: 230-234.
- MERİÇ, Recep. (2003). “*Excavations at Bademgediği Tepe (Puranda) 1999-2002: A Preliminary Report*”, *Istanbuler Mitteilungen* 53: 79-98.
- MOUNTJOY, Penelope. (1998). “*The East Aegean–West Anatolian Interface in the Late Bronze Age: Mycenaeans and the Kingdom of Ahhiyawa*”, *Anatolian Studies* 48: 33-67.
- NIEMEIER, Wolf-Dietrich. (1998). “*The Mycenaeans in western Anatolia and the problem of the origins of the Sea Peoples*”, *Mediterranean Peoples in Transition: Thirteenth to Early Tenth Centuries BCE: In Honor of Professor Trude Dothan*, ed. S. Gitin, A. Mazar, E. Stern, Jerusalem: 17-65.
- NIEMEIER, Wolf-Dietrich. (1999). “*Mycenaeans and Hittites in War in Western Anatolia*”, *Polemos: Le contexte guerrier en Égée à l'âge du bronze*, Actes de la 7e Rencontre égéenne internationale, Université de Liège, 14-17 avril 1998, ed. R. Laffineur, *Aegeum* 19, Liège and Austin: 141-154.

- NIEMEIER, Wolf-Dietrich. (2005). “*The Minoans and Mycenaeans in Western Asia Minor: Settlement, Emporia or Acculturation*”, Emporia: Aegeans in the Central and Eastern Mediterranean: Proceedings of the 10th International Aegean Conference. Athens, Italian School of Archaeology, 14–18 April 2004, ed. R. Laffineur, E. Greco, Liege: 199-204.
- NIKOLOUDIS, Stavroula. (2007). “*Multiculturalism in the Mycenaean World*”, Anatolian Interfaces Hittites, Greeks and Their Neighbours, ed. Collins – Bachvarova – Rutherford, Oxbow books.
- ÖZGÜNEL, Coşkun. (1983). “*Batı Anadolu ve içerlerinde Miken etkileri*”, Belleten 47: 697-743.
- ÖZGÜNEL, Coşkun. (1987). “*Selçuk Arkeoloji Müzesinde saklanan Miken Pyxisi ve düşündürdükleri*”, Belleten 51: 535-547.
- ÖZGÜNEL, Coşkun. (1996). *Mykenische Keramik in Anatolien*, Asia Minor Studien Band 23, Bonn.
- ÖZGÜNEL, Coşkun. (2006). “*Urla-Liman Tepe (Klazomenai) Kazılarında Gün Işığına Çıkarılan Miken Seramiğine Bakış*”, Hayat Erkanal'a Armagan. Kulturlerin Yansması / Studies in Honor of Hayat Erkanal. Cultural Reflections, İstanbul: 594-601.
- ÖZKAN, Turan. - ERKANAL, Hayat. (1999). *Tahtalı barajı kurtarma kazısı*, İzmir.
- RAYMOND, Amy. (2009). “*Miletus in the Middle Bronze Age: an overview of the characteristic features and ceramics*”, The Minoans in the Central, Eastern and Northern Aegean — New Evidence. Acts of a Minoan Seminar 22-23 January 2005 in Collaboration with the Danish Institute at Athens and the German Archaeological Institute at Athens, ed. Colin F. Macdonald, Erik Hallager & Wolf-Dietrich Niemeier, Athens: 143-156.
- ROSE, Brian. (2008). “*Separating Fact from Fiction in the Aiolian Migration*”, Hesperia, Volume 77, Issue 3: 399-430.
- SCOUFOPOULOS, Niki. (1971). *Mycenaean Citadels*, Studies in Mediterranean Archaeology Vol. XXII, Göteborg.
- SHELMERDINE, Cynthia. (1985). *The Perfume Industry of Mycenaean Pylos*, Göteborg.
- SINGER, Itamar. (1999). “*A Political History of Ugarit*”, Handbook of Ugaritic Studies, ed. W. G. E. Watson and N. Wyatt, Handbuch der Orientalistik, Abt. 1, Der Nahe und Mittlere Osten: Bd 39, Leiden, Boston, Cologne, and Brill: 603-733.
- STRABON. (2000). *Antik Anadolu Coğrafyası: (Geographika XII-XIII-XIV)*, Arkeoloji ve Sanat yay., İstanbul.
- TAYLOUR, William. (1995). *The Mycenaeans*, Revised edition, London.
- TRITSCH, Franz. (1968). “*Tirynthia Semata*”, Kadmos 7: 24-137.
- TÜL, Şükrü. (1986). “*Prehistoric Settlements on the Meander Plain*”, in: Prehistoric Aphrodisias, ed. M. Joukowsky, 713-724.
- ÜNAL, Ahmet. (2003). *Hititler devrinde Anadolu: Kitap 2*, İstanbul, Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

- WIENER, Malcolm. (1991). “*The Nature and Control of Minoan Foreign Trade*”, *Bronze Age Trade in the Mediterranean*, Papers Presented at the Conference held at Rewley House, Oxford (December 1989), *Studies in Mediterranean Archaeology* Vol. 90: 325–350.
- VANSCHOONWINKEL. Jacques. (2006). “*Mycenaean Expansion*”, *Greek Colonisation an Account of Greek Colonies and other settlements Overseas*, Volume One Edited by Gocha R. Tsetskhladze, leiden, Boston: 41-114.
- VOIGHTLANDER, Walter. (1988). “*Akbük-Teichiussa: zweiter Vorbericht-Survey 1985/86*”, *Archaeologische Anzeiger*: 567-625.
- VOIGHTLANDER, Walter. (2009). “*The Bronze Age settlement of Teichiussa*”, *The Minoans in the Central, Eastern and Northern Aegean — New Evidence. Acts of a Minoan Seminar 22-23 January 2005 in Collaboration with the Danish Institute at Athens and the German Archaeological Institute at Athens*, ed. Colin F. Macdonald, Erik Hallager & Wolf-Dietrich Niemeier, Athens: 111-120.
- YAKAR, Jak. (1976). “*Hittite Involvement in Western Anatolia*”, *Anatolian Studies* 26: 117-128.
- YAKAR, Jak. (2007). *Anadolu'nun Etnoarkeolojisi, Tunç ve Demir Çağlarında Kırsal Kesimin Sosyo - Ekonomik Yapısı*, İstanbul, Homer Kitabevi.
- YASUR-LANDAU, Assaf. (2010). *The Philistines and Aegean Migration at the End of the Bronze Age*, Cambridge University Press, United Kingdom.